

KUINKA „ISKRA“ * OLI VÄHÄLLÄ SAMMUA?

Saavuvin ensin Zürichiin, saavuvin yksin ja tapaamatta sitä ennen Arsenjevia (Potresovia). Zürichissä P. B. Axelrod otti minut avosylin vastaan, ja vietin siellä 2 päivää varsin sydämellisessä keskustelussa. Keskustelimme kuin kauan erossa olleet ystävykset: kaikesta ja paljosta muustakin ilman mitään johdonmukaisuutta, täysin epäasiallisesti. Asiallisista kysymyksistä P. B. yleensä kovin vähän mitsprechen kann **; hän näkyi pitävän G. V. Plehanovin puolta, se näkyi siitä, miten hän vaati aikakauslehden kirjapainon järjestämistä Geneveen. Ylipäänsä P. B. „mairitteli” kovasti (pyyhdän anteeksi tätä sanontaa), sanoi, että hankkeemme on heille *kaikki* kaikessaan, että se merkitsee heille uudestisyntymistä, että „me” saamme nyt mahdollisuuden väitellä G. V:n äärimmäisyyksiäkin vastaan — tämän viimeksi mainitun seikan panin erikoisesti merkille, ja koko myöhempi „historia” osoitti, että ne olivat erittäin merkittäviä sanoja.

Saavun Geneveen. Arsenjev varoittaa, että on oltava sangen varovainen G. V:n kanssa, joka on hirveän kiihtynyt kahtiajakaantumisen ¹⁰⁴ johdosta ja epäluuloinen. Keskustelut tämän viimeksi mainitun kanssa osoittivat todellakin heti, että hän on tosiaan epäluuloinen, epäilevä ja rechthaberisch aina nec plus ultraan saakka ***. Koetin noudattaa varovaisuutta karttamalla „kipeitä” kohtia, mutta tämä ainainen varuillaan oleminen ei tietenkään voinut olla vaikuttamatta äärimmäisen raskauttavasti mielialaan. Silloin

* „Iskra” — kipinä. *Suom.*

** — saattaa sanoa. *Toim.*

*** — pitää itseään aina äärimmäisen oikeassa olevana. *Toim.*

tällöin sattui vähäisiä „kahnauksiakin”, jotka ilmenivät G. V:n kiivaina repliikkeinä jokaiseen pikku huomautukseen, joka saattoi edes vähänkin viilentää tahi tyynnyttää riehaantuneita (hajaannuksen vuoksi) intohimoja. „Kahnauksia” oli myös aikakauslehden taktiikkakysymyksistä: G. V. osoitti aina ehdotonta suvaitsemattomuutta, kykenemättömyyttä ja haluttomuutta syventyä toisten perusteluihin sekä lisäksi vielä vilpillisyyttä, nimenomaan vilpillisyyttä. Me sanoimme, että meidän on oltava *mikäli mahdollista* suvaitsevaisia Struvea kohtaan, sillä emme *itsekään* ole syyttömiä hänen evoluutioonsa: me itse, ja G. V. *siinä luvussa*, emme nousseet vastustamaan silloin, kun olisi pitänyt nousta (1895, 1897). G. V. ei halunnut kerta kaikkiaan tunnustaa edes vähäisintäkään syyllisyyttään esittäen puolustukseksi ilmeisen kelvottomia argumentteja, mitkä vain *torjuivat* kysymyksen selvittämättä sitä. Tulevien toimittajakumppanusten toverillisessa keskustelussa tämä... diplomaattisuus oudostutti tavattoman epämiellyttävästi: mitä syytä on pettää itseään sanomalla, että vuonna 1895 häntä, G. V:tä, oli muka „käsketty” (??) „olemaan ampu-matta” (Struveen), ja hän on tottunut tekemään, mitä käsketään (siltä se näyttää!).¹⁰⁵ Mitä syytä on pettää itseään vakuuttamalla, että vuonna 1897 (jolloin Struve kirjoitti „Novoje Slovoissa” ottaneensa päämääräkseen marxilaisuuden erään perusväittämän kumoamisen) hän, G. V., ei noussut sitä vastaan, sillä hän ei kerta kaikkiaan käsittä (eikä tule koskaan käsittämään) saman aikakauslehden työkumppanusten välistä polemiikkia.¹⁰⁶ Tämä vilpillisyys harmitti kovasti, semmitenkin kun G. V. yritti väittelyissä esittää asian siten, että me emme muka halua armotonta sotaa Struvea vastaan, että me muka haluamme „lepyttää kaikki” y.m. Kuvia kiistoja käytiin myös yleensä polemiikista aikakauslehdessä: G. V. vastusti sitä eikä halunnut ottaa kuuleviin korviinsa todistelujamme. „Liittolaisia” kohtaan hän osoitti aina säädyttömyyksiin menevää vihamielisyyttä (epäili vakoilijoiksi, syytti geschäftemacherilaisuudesta, lurjusmaisuudesta, sanoi olevansa valmis „ampumaan” empimättä moiset „petturit” j.n.e.). Pienimmätkin vihjaukset siitä, että hänkin on mennyt äärimmäisyyksiin (esim. vihjaukseni yksityiskirjeiden julkaisemisesta¹⁰⁷ ja sellaisen menettelyn varomattomuudesta), saivat G. V:n suorastaan hurjan kiihtyneeksi ja ärtymään tuntuvasti.

Tyytymättömyys kasvoi ilmeisesti sekä hänessä että meissä. Hänessä se ilmeni muun muassa seuraavassa: meillä oli toimituksen julkilausuman luonnos („Toimituksetta”)*, jossa puhuttiin julkaisujen tehtävistä ja ohjelmasta: se oli (G. V:n mielestä) kirjoitettu „opportunistisessa” hengessä: työkumppanusten välisen polemiikin salliminen, vaatimaton äänensävy, huomautus mahdollisesta „ekonomistien” kanssa käydyin kiistan päättymisestä sovintoon j.n.e. Julkilausumassa korostettiin myös puolueeseen kuulumistamme ja halua toimia sen yhteenliittämiseksi. G. V. oli lukenut tämän lausuman yhdessä Arsenjevin ja V. I. Zsulitshin kanssa jo ennen minun tuloani, oli lukenut sanomatta vastaan mitään oleellista. Hän oli vain sanonut haluavansa parantaa tyyliä, tehdä se lennokkaammaksi kajoamatta ollenkaan ajatuksen kulkuun. Sitä varten A. N. Potresov oli jättänytkin lausuman hänelle. Saavuttuani G. V. ei virkanut minulle sanaakaan siitä, vaan muutaman päivän kuluttua, kun olin hänen luonaan, palautti julkilausuman minulle takaisin — siinä on, luovutan muka takaisin todistajien läsnäollessa, eheänä, en ole kadottanut. Kysyin, miksi hän ei ollut tehnyt siihen aiottuja muutoksia. Hän vastasi vältellen: senhän voi sitten myöhemminkin, se on nopeasti tehty, nyt ei kannata. Otin lausuman, korjailin sitä itse (se oli jo Venäjällä kirjoitettu alustava luonnos) ja luin sen toistamiseen (V. I:n läsnäollessa) G. V:lle, jota paitsi pyysin nyt *suoraan* häntä ottamaan sen ja korjailemaan sitä. Hän esitti taaskin verukkeita, sälyttäen tämän työn siinä vieressä istuneelle V. I:lle (mikä oli kerrassaan kummallista, koska emme olleet pyytäneet V. I:a tekemään sitä eikä hän olisi kyennytäkään korjailemaan sitä, „kohottamaan” sen sävyä ja tekemään lausuman manifestin luontoiseksi).

Näin jatkuivat asiat neuvottelukokoukseen asti (johon osallistui koko „Työn vapautus” ryhmä, G. V., P. B. ja V. I. ja me kaksi, kolmas meikäläinen¹⁰⁸ ei ollut läsnä). P. B. saapui vihdoin, ja kokous voitiin aloittaa. Kysymyksessä, joka koski suhdettamme Juutalaisten liittoon (Bundiin), G. V. osoitti fenomenaalista suvaitsemattomuutta julistaen sen suorastaan epäsosialidemokraattiseksi ja yksinkertaiseksi riistäjäjärjestöksi, joka riistää venäläisiä, sanoen, että

* Ks. tätä osaa, s. 301. *Toim.*

päämääränämme tulee olla tuon Bundin heittäminen ulos puolueesta, että juutalaiset ovat kaikki järjestään chauvinisteja ja natsionalisteja, että venäläisen puolueen pitää olla venäläinen eikä sen pidä antautua tuon „kyykkäarmeitten sukukunnan” „vangiksi” y.m. Mitkään vastaväitteemme näitä sopimattomia puheita vastaan eivät johtaneet mihinkään, ja G. V. pysyi täydellisesti kannassaan sanoen, ettemme yksinkertaisesti vielä tunne juutalaisia, ettei meillä ole elämäkokemusta asioimisesta juutalaisten kanssa. Mitään päätöslauselmaa ei tästä kysymyksestä tehty. „Julkilausuma” luettiin yhteisesti kokouksessa: G. V. käyttäytyi kummallisesti, oli vaiti, ei tehnyt mitään muutostyksiä, ei noussut vastustamaan sitä, että siinä sallitaan polemiikki, yleensä hän aivan kuin jättäytyi syrjään, nimenomaan jättäytyi syrjään, ei halunnut ottaa osaa ja vain sivumennen letkautti myrkyllisen ja kiukkuisen huomautuksen, että hän (elikkä he, s.o. „Työn vapautus” ryhmä, jossa hän on diktaattori) ei kyllä olisi tuollaista julkilausumaa kirjoittanut. Tuo G. V:n ohimennen tekemä huomautus, mikä muuten oli lisähuomautuksena johonkin toisensisältöiseen lauseeseen, yllätti minut varsin epämiellyttävästi: on käynnissä toimittajakumppanusten neuvottelu ja sitten eräs toimittajakumppaneista (jota on *kaksi* kertaa pyydetty esittämään oma julkilausumaluonnoksensa taikka ehdotuksensa meidän julkilausumaamme tehtävistä korjauksista) ei ehdota minkäänlaisia muutoksia, vaan ainoastaan huomauttaa sarkastisesti, että hän ei kyllä olisi kirjoittanut tuolla tavalla (noin arastellen, vaatimattomasti, opportunistisesti — hän halusi sanoa). Tämä jo osoitti selvästi, etteivät hänen ja meidän suhteemme ole normaalisia. Edelleen — sivuutan kokouksen vähemmän tärkeät kysymykset — asetetaan kysymys suhteesta Boboon¹⁰⁹ ja Mih. Iv. Tugan-Baranovskiin. Me olemme sillä kannalla, että heitä on *ehdollisesti* pyydetävä mukaan (G. V:n karkeus kiertämättä sysäsi meitä siihen: tahdoimme näyttää siten, että haluamme toisenlaista suhdetta. G. V:n mahdoton karkeus jotenkin suorastaan vaistomaisesti sysää protestoimaan, puolustamaan hänen vastustajiaan. Vera Ivanovna on huomauttanut varsin sattuvasti, että G. V. polemisoi aina niin, että lukijassa syntyy myötätunto hänen vastustajaansa kohtaan). G. V. ilmoittaa sangen kylmästi ja kuivasti olevansa täydellisesti eri mieltä ja on

mielenosoituksellisesti vaiti koko sen melko pitkän keskustelun ajan, mikä meillä on P. B:n ja V. I:n kanssa, jotka tuntuvat olevan valmiit suostumaan kantaamme. Koko aamu kuuluu jotenkin tavattoman raskaan mielialan vallitessa: asia on alkanut ilmeisesti kääntyä sellaiseksi, että G. V. asettaa uhkavaatimuksen — joko hän taikka noiden „lurjusten” kutsuminen. Nähdessämme sen minä ja Arsenjev päätimme molemmat myöntyä ja heti iltastunnon alussa sanoimme luopuvamme kannastamme „G. V:n vaatimuksesta”. Tämä ilmoitus otettiin vastaan vaitiololla (aivan kuin olisi ollut itsestään selvää, ettemme saata olla myöntymättä!). Meitä ärsytti aika tavalla tämä „uhkavaatimusten ilmapiiri” (kuten Arsenjev myöhemmin määritteli) — G. V:n halu hallita rajattomasti kävi selvästi ilmi. Jutellessamme aikaisemmin yksityiskeskustelussa Bobosta (illalla ollessamme metsässä kävelyllä, G. V., Arsenjev, V. I. ja minä) G. V. sanoi kiivaan väittelyn jälkeen asettaen kätensä olkapäälleni: „Hyvät herrat, enhän minä aseta ehtoja, käsittelemme ja päätämme kaikesta yhdessä sitten kokouksessa”. Tuo liikutti silloin minua kovasti. Mutta osoittautui, että kokouksessa kävi juuri päinvastoin: kokouksessa G. V. karttoi toverillista käsittelyä, oli kiukkuisesti vaiti ja tällä vaitiolollaan ilmeisesti „asetti ehdon”. Minusta se oli räikeä vilpillisyyden osoitus (vaikka en heti vielä määritellytkään näin selvästi vaikutelmiani), ja Arsenjev sanoi suoraan: „Tätä myönnytystä en anna hänelle anteeksi!”. Koitti lauantai. En enää tarkalleen muista, mistä meillä sinä päivänä oli puhe, mutta illalla, kun olimme kaikki yhdessä kävelemässä, syntyi uusi selkkaus. G. V. sanoi, että on tilattava eräältä henkilöltä (joka ei ollut vielä esiintynyt kirjallisuudessa, mutta jota G. V. halusi pitää filosofisena kyknä. Minä en tunne häntä; hän on tunnettu vain siitä, että ihailee sokeasti G. V:a) kirjoitus filosofisesta aiheesta ja niinpä G. V. sanoi: kehoitan häntä aloittamaan kirjoituksensa huomautuksella Kautskya vastaan — muka aika hanhi, josta on tullut jo „kriitikko” ja joka päästää „Neue Zeit” lehteen * „kriitikkojen” filosofisia kirjoituksia eikä anna täyttä liikkumisalaa „marxilaisille” (se on Plehanoville). Kuultuaan tuollaisesta jyrkästä hyökkäysaikeesta Kautskya vastaan (jota oli jo pyydetty

* — „Uusi Aika”. ¹¹⁰ Toim.

aikakauslehden avustajaksi) Arsenjev kiivastui ja asettui jyrkästi vastustamaan tuota aietta pitäen sitä sopimattomana. G. V. suuttua tuhahti ja kiukustui, itse puolestani yhdyin kannattamaan Arsenjevia. P. B. ja V. I. olivat vaiti. Puolisen tuntia myöhemmin G. V. lähti (olimme saattamassa häntä laivalle), jota paitsi koko loppuajan hän oli istunut vaiti, synkkänä kuin ukkospilvi. Hänen lähdettyään kaikki me tunsimme olomme ikään kuin helpommaksi ja keskustelu kävi „leppoiseksi”. Seuraavana päivänä, sunnuntaina (tänään on sunnuntai, 2 päivä syyskuuta. Siis se oli *vasta* viikko sitten!!! Mutta minusta tuntuu, kuin siitä olisi jo vuosi! Niin kaukaista se jo on!), kokous oli määrätty pidettäväksi G. V:n luona, eikä meillä huvilassa. Tulimme sinne — Arsenjev ensin, minä myöhemmin. G. V. lähettää P. B:n ja V. I:n sanomaan Arsenjeville, että hän, G. V., kieltäytyy tulemasta toimittajakumppaniksi ja haluaa olla tavallinen avustaja: P. B. poistuu, V. I. mutisee vallan hämmentyneenä ja poissa suunniltaan Arsenjeville: „George on tyytymätön eikä tahdo”... Astun sisään. G. V. avaa minulle oven ja ojentaa kätensä hieman kummallisesti hymyillen, minkä jälkeen poistuu. Astun huoneeseen, missä V. I. ja Arsenjev istuvat kummallisen näköisinä. No, mitä nyt, herrat? — sanon minä. G. V. tulee ja kutsuu meitä huoneeseensa. Siellä hän sanoo, että hänen on parasta olla avustajana, tavallisena avustajana, sillä muuten tulee vain kahnausta, että hänellä on nähtävästi toisenlainen käsitys asiasta kuin meillä, että hän ymmärtää ja kunnioittaa puoluekantaamme, mutta ei voi sille kannalle asettua. Tulkoon meistä toimittajia ja hänestä avustaja. Sen kuultuamme suorastaan ällistyiimme, aivan niin, ällistyiimme ja aloimme estellä. Silloin G. V. sanoo: no, jos yhdessä, niin kuinka rupeamme äänestämään, montako ääntä on? — Kuusi. — Kuusi on epämukavaa. — „No, olkoon G. V:lla 2 ääntä”, puuttuu V. I. puheeseen, „muuten hän jää aina yksin, — kaksi ääntä taktiikkakysymyksissä”. Me suostumme. Silloin G. V. ottaa ohjat käsiinsä ja alkaa toimittajan sävyllä määrällä aikakauslehden osastoista ja kirjoituksista jakaan näitä osastoja minkä yhdelle, minkä toiselle läsnäolijoista — äänensävyllä, joka ei salli vastaväitteitä. Istumme kaikki kuin puusta pudonneet suostuen välinpitämättömästi kaikkeen ja kykenemättä vielä sulattamaan tapahtunutta.

Tuntemme, että olemme joutuneet narrin asemaan, että huomautuksemme käyvät yhä aremmiksi, että G. V. „lykkää” ne (ei kumoa, vaan lykkää ne) yhä helpommin ja siekailemattomammin, että tämä „uusi systeemi” de facto * merkitsee kokonaan G. V:n täydellistä herravaltaa ja että G. V., käsittäen mainiosti sen, ei kainostele käyttäjä herruuttaan täyttä päätä eikä liioin kursaile kanssamme. Tajusimme, että meitä oli vedetty nenästä ja että olimme täydellisesti lyödyt, mutta emme olleet vielä täysin selvillä asemastamme. Mutta heti kun olimme jääneet kahden, heti kun olimme poistuneet laivasta ja lähteneet huvila-asuntoamme kohti, me molemmat rupesimme purkamaan sisuamme ja aloimme lasketella mitä raivokkaimpia ja kiukkuisimpia tiradeja G. V:tä vastaan.

Mutta ennen kuin alan selittää näiden tiradien sisältöä ja sitä, mihin ne johtivat, teen ensin pienen poikkeaman ja palaan takaisin. Minkä takia meitä niin kovasti suututti ajatus Plehanovin täydellisestä herruudesta (hänen herruutensa *muodosta* riippumatta)? Aikaisemmin olimme ajatelleet aina näin: meistä tulee toimittajia, heistä lähimpiä avustajia. Olin ehdottanut asetettavaksi asian muodollisesti siten ihan alunperin (jo Venäjällä), Arsenjev esitti, ettei muodollisesti asetettaisi kysymystä siten, vaan toimittaisiin mieluummin „hyvällä” (mikä mukamas johtaa aivan samaan)— ja minä suostuin. Mutta kumpikin olimme yhtä mieltä siitä, että toimittajina pitää olla meidän, toisaalta siksi, että „vanhukset” ovat äärimmäisen suvaitsemattomia, ja toisaalta siksi, että he eivät voi täsmällisesti tehdä tavallista raskasta toimitustyötä: vain nämä seikat saattoivat meidät ratkaisemaan asian siten, sen sijaan heidän aatteellisen johtonsa me tunnustimme aivan mielellämme. Keskusteluni Genevessä nuorten joukkoon kuuluvien Plehanovin lähimpien tovereitten ja kannattajien kanssa („Sotsial-demokrat” ryhmän¹¹¹ jäsenet, vanhat Plehanovin kannattajat, työntekijät, ei työläiset, vaan työntekijät, tavalliset toimenmiehet, jotka olivat rajattomasti uskollisia Plehanoville), nuo keskustelut vahvistivat minussa (ja Arsenjevissä) sitä käsitystä, että meidän on järjestettävä asia juuri siten: nämä kannattajat itse sanoivat meille suoraan, että toimituksen pitäisi olla Saksassa,

* — faktillisesti, itse asiassa. *Toim.*

sillä se tekee meidät riippumattomiksi G. V:sta, että jos faktillinen toimitustyö tulee olemaan vanhusten käsissä, niin se on merkitsevä hirveitä esteitä, jopa koko yrityksen romahtamista. Arsenjevkin oli samasta syystä ehdottomasti Saksan kannalla.

Kuvatessani sitä, miten „Iskra” oli vähällä sammua, pysähdyin siihen, että palasimme kotiin sunnuntai-iltana, uutta lukua elokuun 26 päivänä. Heti kun olimme jääneet kahden laivasta poistuttuamme, aloimme syyttää suorastaan ryöppynä suuttumuksen sanoja. Me aivan kuin purkauimme, painostava ilma muuttui ukkossääksi. Kävelimme myöhään yöhön pienen maalaiskylämme päästä toiseen, yö oli melko pimeä, ympärillä jyrähteli ukkonen ja välähteli salamoita. Kävelimme suuttumuksesta kiihtyneinä. Muistaakseni Arsenjev aloitti sanomalla, että henkilökohtaiset suhteensa Plehanoviin hän katsoo nyt iäksi katkenneiksi eikä uusi niitä koskaan: asialliset suhteet jäävät,— henkilökohtaiset suhteeni häneen ovat fertig*. Hänen käyttäytymisensä on loukkaavaa — siinä määrin loukkaavaa, että se panee meidät epäilemään hänellä olevan sangen „likaisia” ajatuksia meistä (s.o. hän rinnastaa mielessään meidät Streber'eihin**). Hän kohtelee meitä ylimielisesti j.n.e. Yhdyin täydellisesti näihin syytöksiin. „Rakkauteni” Plehanoviin oli kuin pois pyyhkäisty, ja olin tavattoman pahoillani ja katkeroitunut. Koskaan, koskaan elämässäni en ollut suhtautunut kehenkään ihmiseen niin vilpittömällä arvonnolla ja kunnioituksella, vénération'illa***, kenenkään edessä käyttäytynyt niin „kuuliaisesti” — en koskaan ollut saanut niin tylyä „potkua”. Sillä tosiasiaa oli käynyt juuri siten, että me saimme potkun: meitä oli peloiteltu kuin lapsia, peloiteltu sillä, että aikuiset menevät pois ja jättävät meidät yksin, ja hätäännyttyämme (mikä häpeä!), meidät tuupattiin syrjään uskomattoman kursailemattomasti. Käsitimme nyt aivan selvästi, että Plehanovin aamullinen kieltäytyminen toimituskumppanuudesta oli vain tavallinen loukku, laskelmoitu shakkisiirto, ansa naiiveja „keikareita” varten: siitä ei voinut olla mitään epäilystä, sillä jos Plehanov olisi todella pelännyt toimituskumppanuutta, pelännyt jarruttavansa asiaa, pelännyt

* — lopussa. *Toim.*

** — kiipeilijöihin. *Toim.*

*** — syvällä arvonnolla, kunnioituksella. *Toim.*

aiheuttavansa turhaa kahnausta välillämme, — niin hän ei olisi mitenkään voinut helkistä myöhemmin osoittaa (ja osoittaa karkeasti), että hänen toimituskumppanuu-*tensa* merkitsee hänen *yksinomaista* toimittajavaltaansa. Mutta kun henkilö, jonka kanssa aiomme hoitaa läheistä yhteistä asiaa asettuen hänen kanssaan mitä lähimpiin intiimeihin suhteisiin, kun tällainen henkilö ryhtyy käyttämään shakkisiirtoja tovereitaan kohtaan, — silloin ei ole enää mitään epävarmuutta siinä, että hän on huono ihminen, nimenomaan huono, että hänessä ovat voimakkaita persoonallisen pikkumaisen itserakkauden ja kunnianhimon pyyteet, että hän on vilpillinen ihminen. Tämä löytö — meille se oli todellinen löytö! — järkytti meitä kuin ukkosen jyrähdys, sillä me molemmat olimme tähän hetkeen saakka pitäneet Plehanovista ja, kuten pidetylle ihmiselle ainakin, antaneet hänelle kaikki anteeksi, sulkeneet silmämme kaikilta hänen puutteellisuuksiltaan, uskotelleet itsellemme kaikin tavoin, ettei näitä puutteellisuuksia ole, että ne ovat pikkuseikkoja, että näihin pikkuseikkoihin kiinnittävät huomiota vain ne, jotka eivät anna riittävästi arvoa periaatteille. Ja nyt jouduimme itse havainnollisesti vakuuttumaan siitä, että nämä „pikku” puutteellisuudet voivat sysätä pois uskollisimmatkin ystävät, ettei mikään vakuuttuneisuus teoreettisesta oikeudellisuudesta voi saada unohtamaan hänen *poistyyöntäviä* ominaisuuksiaan. Suuttumuksellamme ei ollut rajoja: ihanne oli lyöty rikki, ja poljimme nautinnolla sitä jalkoihimme kuin kukistettua epäjumalaa: mitä katkerimpia syytöksiä oli loputtomasti. Näin ei saal päättimme me. Me emme halua, emme ala *emmekä voi* toimia yhdessä tällaisissa oloissa! Jää hyvästi, aikakauslehti! Jätämme kaiken ja palaamme Venäjälle, siellä paneinme uudelleen toimeksi ja rajoitumme sanomalehteen. Emme halua olla pelinappuloina tuon miehen käsissä; toverisuhteita hän ei siedä eikä ymmärrä. Me emme saata ottaa toimitustehtävää *itsellemme*, ja sitä paitsi se olisi nyt suorastaan vastenmielistä, sehän olisi juuri sitä, kuin me todellakin tavoittelisimme vain toimittajan paikkoja, aivan kuin olisimme Streber’eitä, kiipeilijöitä, aivan kuin meissäkin olisi vaikuttamassa samanlainen, vain pienempikaliiberinen kunnianhimo... Vaikea on kuvata riittävän tarkasti mielialaamme tuona iltana: niin vaikea, raskas ja sekava mielentila se oli! Se oli oikea draama, erota kokonaan

siitä, mitä on hellinyt vuosikausia kuin rakkainta lapsu-kaista, mihin on erottamattomasti sitonut koko elämän-työnsä. Ja kaikki siitä syystä, että olimme aikaisemmin pitäneet Plehanovista: jollei tätä kiintymyksen tunnetta olisi ollut, jos olisimme suhtaantuneet häneen maltillisemmin, tasaisemmin, katsoneet häntä vähän sivummalta, niin olisimme käyttäytyneet toisin häntä kohtaan joutumatta kokemaan tällaista romahdusta sanan kirjaimellisessa mielessä, tällaista „moraalista saunoitusta”, niinkuin Arsenjev aivan oikein sanoi. Se oli elämän kovin kolaus meille, loukkaavan kova ja loukkaavan karkea. Nuoremmat toverit olivat „palvoneet” vanhinta äärettömästi kiintymyksestä häneen,— mutta hän tuo yhtäkkiä tähän kiintymykseen juonittelun henkeä ja panee heidät tuntemaan itsensä ei nuoremmiksi veljiksi, vaan tyhmelijäiksi, joita vedetään nenästä, pelinappuloiksi, joita voidaan siirrellä miten halutaan, tai jopa taitamattomiksi Streber'eiksikin, joita on lujemmin säikäytettävä ja pantava matalaksi. Ja rakastunut nuoruus saa rakkautensa kohteelta katkeran opetuksen: kaikkiin ihmisiin pitää suhtautua „ilman hempeämielisyyttä”, on kannettava varalta kiveä povessa. Tällaisia katkeria sanoja vuodatimme sinä iltana loputtoman paljon. Romahduksen äkillisyys aiheutti luonnollisesti paljon liioitteluaikin, mutta pohjaltaan nämä katkerat sanat olivat paikallaan. Kiintymyksemme sokaisemina olimme käyttäytyneet oikeastaan kuin *orjat*, ja orjana oleminen on ala-arvoista, ja tuon tajuamisesta johtunutta mieliharmia lisäsi satakertaisesti vielä se, että „hän” itse oli avannut silmämme oman nahkamme kustannuksella...

Lopulta menimme huoneisiimme levolle siinä vahvassa päätöksessä, että heti huomenna ilmaisemme Plehanoville suuttumuksemme, kieltäydymme aikakauslehdestä ja matkustamme pois tyytyen vain sanomalehteen ja julkaisemaan aikakauslehden aineistoa kirjasiina: asia ei siitä muka kärsi, mutta itse vapaudumme lähemmistä suhteista „siihen mieheen”.

Seuraavana päivänä herään tavallista aikaisemmin: havahdun rappukäytävästä kuuluviin askeliin ja P. B:n ääneen, kun hän koputtaa Arsenjevin oveen. Kuulen, miten Arsenjev vastaa ja avaa oven — kuulen sen ja ajattelen itsekseni: riittäköhän Arsenjevillä sisua sanoa heti kaikki suoraan? parasta on sanoa heti, välttämättä heti, vitkas-

telematta. Peseydyttyäni ja pukeuduttuani menen Arsenjevin luo, joka on peseytymässä. Axelrod istuu nojatuolissa hieman teennäisen näköisenä. „Kas niin, N. N.”, Arsenjev sanoo kääntyen puoleeni, „olen jo sanonut P. B:lle päätöksestämme matkustaa Venäjälle ja vakaumuksestamme, ettei näin saa asioita hoitaa”. Yhdyn tietysti täydellisesti Arsenjeviin ja kannatan häntä. Kerromme Axelrodille kainostelematta kaiken, siinä määrin kainostelematta, että Arsenjev sanoo senkin, että epäilemme Plehanovin pitävän meitä Streber’einä. Axelrod on yleensä puolittain myötätuntoinen meille, pyörittää katkeroituneesti päätään ja näyttää äärimmäisen hermostuneelta, hämmennyneeltä ja nolostuneelta, mutta tässä hän panee pontevasti vastaan ja huutaa, että se ei ainakaan ole totta, että Plehanovilla on kyllä erilaisia puutteellisuuksia, muttei sitä, ja että tässä ei hän ole ollut epäoikeudenmukainen meille, vaan me hänelle, että tähän saakka hänkin oli valmis sanomaan Plehanoville: „Näetkös, mitä olet tehnyt — saat nyt itse syödä sopan, minä pesen käteni”, muttei nyt tohdikaan, koska näkee meidänkin taholta noin epäoikeudenmukaista suhtautumista. Hänen vakuuttelunsa eivät tietysti paljoakaan vaikuttaneet meihin, ja onneton P. B. oli kerrassaan surkean näköinen nähdessään, että päätöksemme on luja.

Poistuimme ulos yhdessä ja lähdimme varoittamaan V. I:a. Luultavinta oli, että hänelle tämä tieto „välien katkeamisesta” (sillä asia alkoi mennä juuri välien katkeamiseksi) oli oleva erikoisen raskas. Pelkään jopa sitä, oli Arsenjev sanonut edellisenä iltana, pelkään ihan tosissani, että hän tekee itsemurhan...

En unohda koskaan, missä mielentilassa me kolme silloin astuimme ulos: „aivan kuin kulkisimme ruumislaatossa”, ajattelin itsekseni. Tosiaankin astuimme kuin ruumislaatossa, äänettöminä, katse maahan luotuna, äärettömän masentuneina järjettömän, hullun, tolkuttoman menetyksen johdosta. Ikään kuin jonkin kiroissa! Kaikki oli ollut järjestymässä, kääntymässä paremmaksi niin pitkien vaivojen ja epäonnistumisten jälkeen, ja sitten äkkiä rynnistää rajusää — ja loppu, kaikki luhistuu jälleen. Ei tehnyt mieli uskoa oikein omaa itseään (ihan samoin kuin et usko itseäsi ollessasi läheisen henkilön kuoleman aiheuttaman vastakokemasi järkytyksen vallassa) — minäkö se

tosiaankin olen, kiihkeä Plehanovin ihailija, joka nyt puhun hänestä näin kiukkuisesti ja olen menossa huulet tiukasti yhteen puristettuina ja pirun kylmin tuntein sanomaan hänelle kylmiä ja purevia sanoja, melkein pä ilmoittamaan hänelle „välien katkaisemisesta”? Onko tämä tosiaan todellisuutta eikä pahaa unta?

Tuo vaikutelma ei hävvennyt myöskään keskustellessamme V. I:n kanssa. Hän ei osoittanut erikoisen räikeästi kiihtymystään, mutta näkyi olevan hirveän masentunut, ja pyyteli, miltei rukoilemalla rukoili meitä, emmekö silti voisi luopua päätöksestämme, eikä silti voitaisi yrittää, ehkei se itse asiassa olekaan niin kauheata, työssä välit paranevat, työssä eivät tule niin pahasti näkymään hänen luonteensa vastenmieliset piirteet... Tuo oli äärimmäisen raskasta — kuulla noita vilpittömiä pyyntöjä henkilöltä, joka oli heikko Plehanovin edessä, mutta ehdottomasti vilpitön ja kiihkeän uskollinen asialle, henkilöltä, joka „orjan sankaruudella” (Arsenjevin sanonta) kantoi plehanovilaisuuden iestä. Se oli siinä määrin raskasta, että toisinaan minusta tuntui totta tosiaan siltä, että tyrskähdän itkuun... Ruumissaatossa kulkiessa itku pääsee herkimmin juuri silloin, kun aletaan puhua säälin ja epätoivon sanoja...

Me lähdimme P. B:n ja V. I:n luota. Lähdimme, söimme päivällisen, lähetimme Saksaan kirjeet, että matkustamme sinne, että *pysäyttäisivät koneen*, lähetimme siitä sähkösanomankin (jo ennen keskustelua Plehanovin kanssa!), eikä kumpikaan meistä hituistakaan epäillyt sen tarpeellisuutta, mitä teimme.

Päivällisen jälkeen lähdimme jälleen sovittuna aikana P. B:n ja V. I:n luo, missä Plehanovin piti jo olla saapuvilla. Juuri kun olemme pääsemässä perille, he kaikki kolme astuvat ulos. Tervehdimme toisiamme vaiteliaina — Plehanov muuten yrittää keskustella muista asioista (olimme pyytäneet P. B:a ja V. I:a varoittamaan häntä, joten hän tietää jo kaiken) — palaamme sisälle ja istuudumme. Arsenjev alkaa puhua — hillitysti, kuivasti ja lyhyesti, ettemme usko mahdolliseksi jatkaa työtä välien ollessa sellaisia, *jollaisiksi* ne eilen muodostuivat, että olemme päättäneet matkustaa Venäjälle neuvottelemaan sikäläisten tovereitten kanssa, koska emme enää ota ratkaisua vastuullemme, että toistaiseksi täytyy luopua aikakauslehdestä. Plehanov on hyvin tyyni, hillitty, nähtävästi hän hallitsee itsensä täysin

ja ehdottomasti, ei jälkeäkään Pavel Borisovitshin taikka Vera Ivanovnan hermostuneisuudesta (on muka ollut pahemmissakin pintehissä! ajattelemme me kiukkuksina katsellessamme häntä!). Hän tiukkaa, mistä oikeastaan on kysymys. „Me olemme uhkavaatimusten ilmapiirissä”, sanoo Arsenjev ja kehittelee hieman tätä ajatusta. „Pelkäsittekö, että ensimmäisen numeron jälkeen teen teille tenän toisen edellä, vai mitä?” Plehanov kysyy käyden kimp-puumme. Hän luuli, ettei meillä ole rohkeutta sanoa sitä. Mutta minä vastaan samoin kylmästi ja rauhallisesti: „Eroaako tämä millään siitä, mitä A. N. sanoi? Hänhän sanoi juuri sitä samaa”. Plehanovia näytti hieman riipai-sevan. Hän ei ollut odottanut tuollaista äänensävyä, tuol-laista kuivakiskoista ja avomielistä syytöstä. „No, koska olette kerran päättäneet matkustaa, niin mitäs juttuamista tässä sitten on”, sanoo hän, „minulla ei siihen ole mitään sanomista, asemani on perin kummallinen: teillä on vain vaikutelmia ja vaikutelmia, eikä muuta: teille on syntynyt sellaisia vaikutelmia, että olen huono ihminen. No, minkä minä sille mahdan?” — „Meidän vikamme lienee ehkä se”, sanoin haluten kääntää keskustelun pois tästä „mahdotto-masta” aiheesta, „että olemme yrittäneet liian roimasti koettelematta pohjaa”. — „Ei, jos puhutaan suoraan”, vastasi Plehanov, „niin teidän vikanne on se, että (ehkäpä siihen on vaikuttanut Arsenjevin hermostuneisuuskin) olette antaneet liian suuren merkityksen sellaisille vaikutelmille, joille ei olisi pitänyt antaa lainkaan mitään merkitystä”. Olemme vaiti ja sanomme sitten, että nyt siis voidaan tois-taiseksi rajoittua kirjasiin. Plehanov suuttuu: „En ole ajatellut enkä ajattele kirjasia. *Minuun älkää luottako*. Jos te lähдете, niin enhän minä rupea istumaan kädet ristissä ja saatan ryhtyä johonkin toiseen yritykseen ennen takaisin paluutanne”.

Ei mikään alentanut siinä määrin Plehanovin arvoa minun silmissäni kuin nämä hänen sanansa, kun perästä päin muistelin niitä ja harkitsin niitä kaikin puolin. Tuo oli niin karkea uhkaus, niin huonosti harkittua peloittelua, että se saattoi vain „tehdä lopun” Plehanovista paljasta-malla hänen „politiikkansa” meitä kohiaan: riittää muka, kun kunnolla säikäyttää heitä...

Emme kuitenkaan kiinnittäneet uhkaukseen *vähäisintäkään huomiota*. Purin vain vaiti huuleni yhteen: hyvä,

muka, sinä siis niin — no, à la guerre comme à la guerre *, mutta kylläpä olet hölmö, jollet huomaa, ettemme enää ole entisiä, että olemme yhdessä yössä kokonaan uudesti syntyneet.

Ja niinpä huomattuaan, ettei uhkaus tehoa, Plehanov koettaa toista manööveria. Tosiaankin, voiko olla nimittämättä manööveriksi sitä, kun hän heti muutaman minuutin kuluttua alkoi puhua siitä, että väliemme katkeaminen on hänelle samaa kuin täydellinen luopuminen poliittisesta toiminnasta, että hän luopuu siitä ja syventyy kokonaan tieteelliseen, puhtaasti tieteelliseen kirjallisuuteen, sillä ellei hän kerran voi meidän kanssamme toimia, niin ei hän sitten voi kenenkään kanssa... Kun ei peloittelu tehoa, niin ehkäpä imartelu auttaa!.. Mutta peloittelun jälkeä tu saattoi tehdä vain tympäisevän vaikutuksen... Keskustelu päättyi lyhyeen, asia ei sujunut; nähtyään sen Plehanov otti puheeksi venäläisten julmuudet Kiinassa, mutta hän oli melkein yksin äänessä, ja kohta me erosimme.

- Plehanovin lähdettyä ei keskustelussa P. B:n ja V. I:n kanssa ollut enää mitään mielenkiintoista eikä oleellista: P. B. koetti parhaansa mukaan todistaa meille, että Plehanovkin on murtunut, että synty lankeaa nyt meidän omalle tunnollemme jos matkustamme ilman muuta pois y.m. y.m. Yksityiskeskustelussa Arsenjevin kanssa V. I. tunnusti, että „George” on aina ollut sellainen, tunnusti oman „orjan sankaruutensa”, tunnusti, että „Plehanoville se on opiksi”, jos me lähdemme.

* Loppuillan vietimme tarkoituksettomasti, painostavan tunnelman vallassa.

Seuraavana päivänä, tiistaina elokuun 28 päivänä uutta lukua, oli matkustettava Geneveen ja sieltä Saksaan. Arsenjev (joka tavallisesti nousee ylös myöhään) herättää minut varhain aamulla. Olen hämmästynyt: hän sanoo nukkuneensa huonosti ja keksineensä viimeisen mahdollisen kombinaation, jotta asia saataisiin edes jotenkuten luistamaan ja ettei *persoonallisten* välien rikkoutumisen takia annettaisi raueta vakavan *puoluehankkeen*. Julkaisemme *kirjoituskokoelman* — koska aineisto on jo tiedossa ja yhteydet kirjapainoon kunnossa. Julkaisemme ensi alkuun kokoelman nykyisten epämääräisten toimittajasuhteiden vallitessa,

* — sodassa sodan tavalla. *Toim.*

ja sittenpäähän nähdään: kokoelmasta on yhtä helppo siirtyä niin aikakauslehteen kuin kirjasiinkin. Jos taas Plehanov rupeaa itsepintaiseksi, niin hitto hänestä, ainakin tiedämme tehneemme kaiken voitavamme... Niin päätettiin.

Lähdemme ilmoittamaan siitä Pavel Borisovitshille ja Vera Ivanovnalle ja tapaamme heidät tiellä: he olivat tulossa meille. He suostuvat tietysti mielellään, ja P. B. ottaa tehtäväkseen puhua asiasta Plehanoville ja saada hänet suostumaan.

Saavumme Geneveen ja meillä on *viimeinen keskustelu* Plehanovin kanssa. Hän ottaa sellaisen sävyn, ikään kuin olisi tullut vain ikävä väärinkäsitys hermostuneisuuden pohjalla: kyselee osaaottavasti Arsenjeviltä tämän vointia ja miltei syleilee häntä — tämä on vähällä hypähtää syrjään. Plehanov suostuu kokoelmahankkeeseen: me sanomme, että toimituspuolen järjestelyä koskevassa kysymyksessä on mahdollista kolme kombinaatiota (1. me olemme toimittajia, hän avustaja; 2. me kaikki olemme toimittajakumppaneita; 3. hän on toimittaja ja me avustajia), että otamme Venäjällä pohdittavaksi kaikki nämä kolme kombinaatiota, laadimme luonnoksen ja tuomme tänne. Plehanov sanoo kieltäytyvänsä jyrkästi kolmannesta kombinaatiosta, vaatii päättäväisesti *tämän* kombinaation jätettäväksi kokonaan pois, sen sijaan *molempiin* edellisiin hän *suostuu*. Niin päätettiinkin: toistaiseksi, *kunnes esitämme* luonnoksen toimitustyön uudesta järjestyksestä, jätämme voimaan vanhan järjestyksen (kaikki kuusi ovat toimituskumppaneita, jota paitsi Plehanovilla or 2 ääntä).

Plehanov esittää sitten toivomuksensa saada tarkoin tietää, mistä oikeastaan oli kysymys, minkä vuoksi olemme tyytymättömiä. Huomautan, että lienee ehkä parempi, jos kiinnitämme enemmän huomiota siihen, mitä tulee olemaan eikä siihen, mitä on ollut. Mutta Plehanov vaatii, että asiasta on saatava selvä, päästävä selvyys. Sukeutuu keskustelu, johon osallistumme melkein yksinomaan Plehanov ja minä — Arsenjev ja P. B. ovat vaiti. Keskustelu sujuu melko tyynesti, jopa aivan tyynesti. Plehanov sanoo huomanneensa, että hänen kieltonsa Struveen nähden olisi suututtanut Arsenjevia, — huomautan, että, päinvastoin, hän asetti meille ehtoja, vaikka aikaisemmin metsässä oli sanonut, ettei aseta ehtoja. Plehanov puolustelee itseään: enhän minä sen takia ollut vaiti, että olisin asettanut ehtoja, vaan

siksi, että kysymys oli minulle selvä. Puhun polemiikin sallimisen välttämättömyydestä ja meidän kesken tapahtuvan äänestyksen välttämättömyydestä.— Plehanov myöntää tämän viimeksi mainitun, mutta sanoo: osakysymykset tietysti äänestyksellä, mutta peruskysymyksiin nähden se on mahdotonta. Väitän, että juuri perus- ja osakysymysten välillä ei aina ole helppoa tehdä eroa, että juuri tästä eron-teosta onkin äänestettävä toimittajakumppanusten kesken. Plehanov tenää vastaan sanoen, että se on jo omantunnon asia, että ero peruskysymysten ja osakysymysten välillä on selvä juttu, ettei siinä ole mitään äänestämistä. Siihen kiistaan — onko toimittajakumppanusten kesken äänestäminen sallittavaa, kun kysymyksessä on perus- ja osakysymysten erottaminen toisistaan, me sitten takerruimmekin pääsemättä askeltakaan eteenpäin. Plehanov näytti koko taitonsa, esimerkkiensä, vertaustensa, sutkauksiensa ja sitaattiansa koko loistavuuden, mikä sai väkisinkin nauramaan, mutta tuon kysymyksen hän sittenkin hämäsi sanomatta suoraan: ei. Tulin siihen vakaumukseen, että tässä kohdassa hän nimenomaan ei voinut antaa periksi, hän ei voinut luopua „individualismistaan” eikä omista „uhkavaatimuksistaan”, sillä sellaisista kysymyksistä hän ei olisi ryhtynyt äänestämään, vaan olisi nimenomaan alkanut asettaa uhkavaatimuksia.

Saman päivän illalla matkustin näkemättä enää ketään „Työn vapautus” ryhmän jäsenistä. Päätimme olla puhumatta tapahtuneesta kenellekään, paitsi läheisimmille henkilöille,— päätimme säilyttää les apparences¹¹², olla antamatta vihollisille aihetta riemuun. Ulkonaisesti oli aivan kuin ei mitään olisi tapahtunutkaan, koko koneen pitää toimia edelleen niinkuin oli toiminutkin,— vain sisällä oli jokin kieli katkennut, ja hyvien henkilökohtaisten suhteiden tilalle olivat tulleet kuivakiskoiset, asialliset suhteet alinomaisine laskelmoimisineen: *formulan si vis pacem, para bellum* * mukaisesti.

Mielenkiintoista on vain mainita vielä eräs keskustelu, joka minulla oli samana iltana Plehanovin erään läheisimmän toverin ja kannattajan, „Sotsial-demokrat” ryhmän jäsenen kanssa. En maininnut sanallakaan hänelle siitä, mitä oli tapahtunut, sanoin vain, että julkaisu on suunni-

* — Jos tahdot rauhaa, niin hankkiudu sotaan. *Toim.*

teltu, kirjoitukset määriteltä — on aika toimia. Keskustelin hänen kanssaan, miten asia olisi käytännöllisesti järjestettävä: hän oli täydellisesti sitä mieltä, että vanhukset eivät kerta kaikkiaan kykene toimitustyöhön. Juttelin „kolmesta kombinaatiosta” ja kysyin häneltä suoraan: mikä niistä hänen mielestään oli paras? Hän vastasi suoraan ja empi-
mättä: ensimmäinen (me toimittajiksi, he avustajiksi), mutta että aikakausjulkaisu tulee todennäköisesti jäämään Plehanoville ja teille sanomalehti.

Sitä mukaa kun loittonimme kauemmaksi tuosta tapauksesta, aloimme suhtautua siihen rauhallisemmin ja tulla siihen vakaumukseen, ettei ole lainkaan järkevää luopua hankkeesta, ettei meillä toistaiseksi ole mitään syytä pelätä ryhtyä toimittamaan (*kokoelmaa*) ja että juuri meidän on siihen käytävä käsiksi, sillä muuten ei ole kerrassaan mitään mahdollisuutta saada koneisto toimimaan hyvin eikä estää asiaa raukeamasta Plehanovin hajoittavien „ominaisuuksien” takia.

N:iin¹¹³ saavuttaessa, syyskuun 4 tai 5 päivänä, olimme jo kehittäneet ehdotelmaluonnoksen meidän välisistä *muodollisista* suhteista (aloin jo matkalla rautatievaunussa kirjoittaa tätä luonnosta), ja tämän luonnoksen mukaan meistä tehtiin toimittajia ja heistä avustajia, joilla on äänestysoikeus kaikissa toimitusasioissa. Päätimme harkita tätä luonnosta yhdessä Jegorin (Martovin) kanssa ja esittää sen sitten heille.

Kipinän uudelleen syttymisestä alkoi taas *olla toiveita*.

Kirjoitettu syyskuun alussa 1900

*Julkaistu ensi kerran v. 1924
I Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

